

Рудаченко Ольга Олександрівна

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

Rudachenko Olha

*D.Sc. in Economics, Associate Professor,
Professor at the Department of Entrepreneurship and Business Administration
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Угоднікова Олена Ігорівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму та готельного господарства
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

Uhodnikova Olena

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Tourism and Hotel Management
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Троян Владислава Ігорівна

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетов*

Troian Vladyslava

*PhD, Senior Lecturer at the Department of Management and Public Administration
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,*

Божидай Ірина Ігорівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державний біотехнологічний університет*

Bozhydai Iryna

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Management, Business and Administration
State Biotechnological University*

Кравцова Софія Віталіївна

*старший викладач кафедри туризму і готельного господарства
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

Kravtsova Sofia

*Senior Lecturer at the Department of Tourism and Hotel Management
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-10-10364

**КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
ЗА РІВНЕМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ НАЙБІЛЬШ
ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ**

**CLASSIFICATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES
ACCORDING TO THE LEVEL OF SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL
WITH THE PURPOSE OF IDENTIFYING THE MOST SUFFERED
BY THE CONSEQUENCES OF MILITARY ACTIONS**

Анотація. Вступ. Територіальні громади відіграють ключову роль у процесі децентралізації, сприяючи розвитку місцевого самоврядування та підвищуючи ефективність управління ресурсами. У сучасних умовах, зокрема під час війни, громади стикаються з серйозними викликами, такими як обмежені фінансові ресурси, безпекова ситуація та соціальна напруга, що і підкреслює важливість вивчення їх потенціалу для забезпечення соціально-економічного розвитку. Дослідження цих проблем та пошук рішень є актуальним і необхідним для підвищення якості життя населення та стабільності в країні.

Мета. Метою є систематизація та аналіз соціально-економічного потенціалу територіальних громад, що дасть можливість ідентифікувати ТГ, які зазнали найбільших втрат під час війни та сформувані відповідні антикризові заходи.

Матеріали і методи. У дослідженні використовувався кластерний аналіз з метою групування територіальних громад на основі інтегральних показників соціально-економічного потенціалу, а також з урахуванням трансфертів та інвестицій. Зокрема, проведено ієрархічну кластеризацію, проведено двоетапний алгоритм кластеризації, а також застосовано метод к-середніх, який дозволив ідентифікувати кластери схожих об'єктів шляхом мінімізації відстані між об'єктами в кожному кластері.

Результати. Результати класифікації дали можливість виявити найбільш вразливі територіальні громади, що дозволяє сформулювати рекомендації для підвищення їх стабільності та розвитку. Результати дослідження можуть стати основою для подальших програм підтримки та оптимізації ресурсів на місцевому рівні.

Ключові слова: територіальні громади, інтегральний показник, соціально-економічний потенціал, післявоєнна відбудова, інвестиції, стратегія розвитку.

Summary. Introduction. Territorial communities play a key role in the decentralization process, promoting local self-government and increasing the efficiency of resource management. In modern conditions, especially during the war, communities face serious challenges such as limited financial resources, security situations, and social tension, which underscores the importance of studying their potential to ensure socio-economic development. Researching these problems and finding solutions is relevant and necessary to improve the quality of life of the population and stability in the country.

Objective. The objective is to systematize and analyze the socio-economic potential of territorial communities, which will make it possible to identify the communities that have suffered the most during the war and to formulate appropriate anti-crisis measures.

Materials and Methods. The study used cluster analysis to group territorial communities based on integral indicators of socio-economic potential, as well as considering transfers and investments. In particular, hierarchical clustering was conducted, a two-step clustering algorithm was applied, and the k-means method was used, which allowed identifying clusters of similar objects by minimizing the distance between objects in each cluster.

Results. The classification results made it possible to identify the most vulnerable territorial communities, which allows formulating recommendations to enhance their stability and development. The research results can serve as a basis for further support programs and resource optimization at the local level.

Key words: territorial communities, integral indicator, socio-economic potential, post-war reconstruction, investments, development strategy.

Постановка проблеми. Територіальні громади виступають ключовими елементами в процесі децентралізації адже вони сприяють розвитку місцевого самоврядування, що забезпечує більше відповідальності та залучення громадян до прийняття рішень, що в свою чергу, підвищує ефективність використання ресурсів громади, покращує якість послуг та забезпечує більшу адаптивність до місцевих потреб. Важливість територіальних громад також полягає в їх здатності формувати соціальну згуртованість, економічний розвиток та покращення життя населення на місцевому рівні, що, загалом, впливає на стабільність і процвітання всієї країни. Сучасні реалії показали, що в умовах воєнного часу територіальні громади стикаються з численними викликами, які значно ускладнюють їхню роботу, а саме:

- безпекова ситуація може призводити до евакуації населення, що знижує активність громади та потребує швидкої адаптації до нових умов;
- фінансові ресурси часто обмежені, оскільки податкові надходження зменшуються через економічну кризу, що ускладнює забезпечення базових послуг,

таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист;

- в умовах постійного стресу та невизначеності громадам важко організувати підтримку для внутрішньо переміщених осіб, а також забезпечити соціальну згуртованість.

Всі ці проблеми вимагають швидкої та злагодженої роботи місцевих органів влади, що часто буває надзвичайно складно в умовах війни. Тому, важливим залишається визначення потенціалу територіальних громад, як додаткових можливостей та ресурсів, що дадуть можливість покращити якість її мешканців, підвищити спроможність громади та забезпечити соціально-економічний розвиток країни, загалом. Саме дослідженню цих проблем та пошуку їх вирішення направлена увага авторів, що і робить дослідження особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більшість науковців, аналітиків і практиків, прагнуть знайти ефективні моделі підтримки територіальних громад, що дозволяє розробити адаптивні стратегії, які відповідають реальним викликам,

і забезпечити належний рівень соціальних послуг навіть у складних умовах. До таких науковців варто віднести: С. В. Хруща [1], О. М. Безпалько [2], З. О. Сірик [3], І. В. Гончаренко [4], С. Е. Зелінського [5], В. В. Лойко [6], Г. В. Возняк [7] та ін. Однак, класифікацією громад за рівнем їх потенціалу, з метою визначення найбільш постраждалих внаслідок воєнних дій, приділялося мало уваги.

Мета статті. Метою статті є систематизація та аналіз соціально-економічного потенціалу територіальних громад, що дасть можливість ідентифікувати ТГ, які зазнали найбільших втрат під час війни та сформулювати відповідні антикризові заходи.

Виклад основного матеріалу. Досліджувати потенціал територіальних громад є важливим, оскільки це дозволяє виявити їх можливості для ефективного реагування на виклики та адаптації до нових умов. Аналіз потреб та ресурсів громади допомагає розробити стратегії підтримки, які можуть зміцнити соціальну згуртованість, покращити управлінські процеси та забезпечити більш ефективне надання послуг. Так, на основі запропонованих авторами інтегральних показників соціально-економічного потенціалу [8], а також обсягів трансфертів та інвестицій пропонується класифікувати територіальні громади за рівнем їх потенціалу з метою виявлення найбільш постраждалих. На рисунку 1 сформовано алгоритм класифікації ТГ.

Так, на сьогоднішній день, в Україні налічується 1469 територіальних громад, загальною площею 553818 км² та населенням 38108490 осіб [9]. Особливий інтерес викликають територіальні громади, які розташовані на територіях в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), а саме громади наступних регіонів України [10] — це Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Київський, Луганський, Миколаївський, Одеський, Сумський, Харківський, Херсонський та Чернігівський, а також територіальні громади, цих регіонів, статистичні дані яких повністю представлені в відкритих офіційних джерелах.

Таким чином, для дослідження було обрано 130 ТГ з 11 регіонів України. Вхідними показниками для класифікації були обсяги інвестицій ТГ, трансферти та отримані інтегральні показники соціально-економічного потенціалу ТГ за 2023 рік.

Класифікація територіальних громад проводилася за допомогою методів кластерного аналізу. Варто зазначити, що кластерний аналіз — це набір різних методів та алгоритмів класифікації, зокрема методів об'єднання кластерів. Існуючі методи побудови кластерних моделей поділяються на два основні типи: ієрархічні та неієрархічні, залежно від способу обробки даних. Перевага цього методу полягає в можливості одночасної класифікації об'єктів за кількома ознаками.

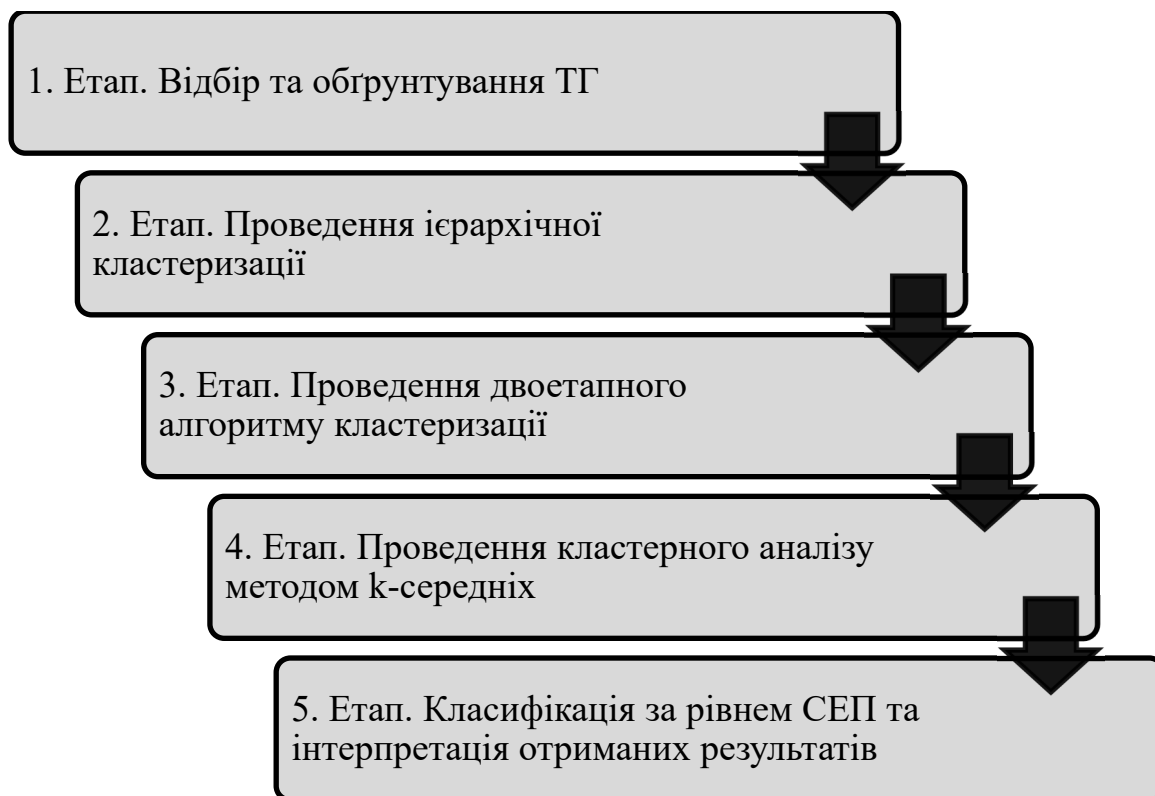

Рис. 1. Алгоритм класифікації територіальних громад за рівнем СЕП
Джерело: власна розробка

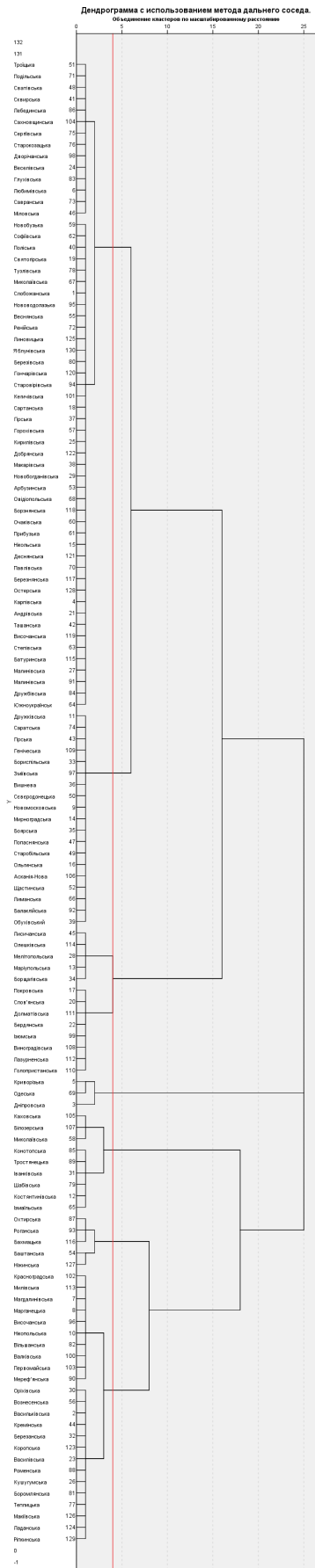

Рис. 2. Дерево класифікації
Джерело: власна розробка

Мета кластерного аналізу полягає в ідентифікації існуючих структур шляхом формування груп схожих об'єктів, відомих як кластери. Крім того, цей метод сприяє наданню структури досліджуваним об'єктам, що означає, що методи кластеризації є важливими для виявлення структур у даних, які складно виявити через візуальне дослідження.

На рисунку 2 наведена ієрархічна кластеризація методом дальнього сусіда та квадрат Евклідової відстані.

Таким чином, отримано 8 кластерів. Особливий інтерес представляє кластер, куди відійшли ТГ з низькими показниками обсягів трансфертів, інвестицій та інтегрального показника СЕП ТГ (таблиця 1).

Громади, які увійшли до цього кластеру мають критично низькі обсяги трансфертів, інвестицій та

Таблиця 1
Розподіл територіальних громад
за 8 кластером

8 кластер	
Region	Територіальна громада
Дніпропетровський	Марганецька
	Нікопольська
	Магдалинівська
Донецький	Костянтинівська
Одеський	Ізмаїльська
Сумський	Шабівська
	Конотопська
	Охтирська
	Тростянецька
Харківський	Балаклійська
	Роганська
	Височанська
	Ізюмська
	Валківська
Херсонський	Красноградська
	Білозерська
Чернігівський	Бахмацька
	Ніжинська

Джерело: власна розробка

4 кластер	8 кластер
Мереф'янська	Балаклійська
Малинівська	Роганська
Старовірівська	Зміївська
Нововодолазька	Ізюмська
Зміївська	Валківська
Дворічанська	Красноградська
Кегичівська	
Первомайська	
Сахновщинська	

Рис. 3. Розподіл територіальних громад Харківського регіону за кластерами
Джерело: власна розробка

III СЕП ТГ. Вони зазвичай також мають обмежений доступ до фінансових ресурсів, що впливає на їх здатність реалізовувати інфраструктурні проекти та забезпечувати високоякісні соціальні послуги. Низь-

кі інвестиції свідчать про недостатню привабливість цих територій для бізнесу, що обмежує можливості для створення нових робочих місць. Також низький соціально-економічний потенціал таких громад ча-

Залучення інвестицій	Розробити інвестиційні пропозиції, які підкреслюють переваги громади, включаючи доступність ресурсів та інфраструктури; Створити "інвестиційну платформу", де підприємці можуть знайти інформацію про можливості та умови ведення бізнесу.
Соціально-економічний розвиток	• Розробити програми професійної підготовки та перепідготовки для безробітних, що допоможе знизити рівень безробіття і підвищити якість робочої сили; • Сприяти розвитку місцевого підприємництва через навчальні програми, мікрокредитування та підтримку стартапів.
Оптимізація використання трансфертів	Провести аналіз поточних витрат і визначити пріоритетні сфери для інвестицій задля максимізації ефекту від трансфертів; Впроваджувати програми для підвищення ефективності використання бюджетних коштів, включаючи громадські обговорення для визначення пріоритетів.
Підвищення доходів громади	• Залучати нові суб'єкти підприємництва шляхом створення сприятливих умов для бізнесу, зокрема через спрощення адміністративних процедур; • Розробити стратегії для покращення податкової бази громади, включаючи стимулювання бізнесу до легалізації та розширення.
Партнерство з міжнародними організаціями	• Активно шукати можливості співпраці з міжнародними донорами та організаціями для отримання фінансування програм розвитку; • Участь у проектах, що фінансуються Європейським Союзом, для реалізації інфраструктурних та соціальних ініціатив.
Партнерство з міжнародними організаціями	• Активно шукати можливості співпраці з міжнародними донорами та організаціями для отримання фінансування програм розвитку; • Участь у проектах, що фінансуються Європейським Союзом, для реалізації інфраструктурних та соціальних ініціатив.
Моніторинг та оцінка	1. Впровадити системи моніторингу для оцінки ефективності реалізації проектів, що фінансуються через трансфери та інвестиції. 2. Регулярно аналізувати соціально-економічні показники, щоб вчасно виявляти проблеми та скоригувати стратегії.

Рис. 4. Орієнтовні рекомендації для територіальних громад
Джерело: власна розробка

сто сприяє відтоку населення, особливо молоді, яка шукає кращі умови життя в інших регіонах. У результаті, ці громади потребують цілеспрямованих програм підтримки та розвитку для підвищення своєї стабільності та життєздатності, особливо в воєнний та післявоєнний періоди.

Також, варто зазначити, що територіальні громади Харківського регіону розділилися між двома кластерами (рисунок 3). Частина громад цього регіону мають більш стабільне та стійке становище, що відображає 4 кластер та частина громад, що мають критичне становище, що відображає 8 кластер. Такий розподіл підтверджує нерівномірність та диспропорційність їх територіального розвитку.

Таким чином, отримана класифікація територіальних громад дає можливість сформулювати необхідні рекомендації для кожного окремого кластеру, які є важливими для подальшого розвитку територіальних громад в воєнний та післявоєнний періоди (рис. 4).

Отже, впровадження цих рекомендацій дозволить територіальним громадам підвищити свій

соціально-економічний потенціал, залучити інвестиції та оптимізувати використання їх ресурсів. Отримані результати дослідження також дають можливість виявити інноваційні рішення та можливості для співпраці між громадами, органами державного управління та іншими стейкхолдерами [11], що є критично важливим для збереження стабільності та розвитку громад навіть у складних умовах.

Висновки. Таким чином, систематичне вивчення потенціалу територіальних громад сприяє формуванню стійкої основи для відновлення та розвитку в воєнний та післявоєнний періоди. Результати дослідження сприятимуть розробці цільових стратегій підтримки та відновлення, а також формуванню ефективних політик для покращення життєвих умов населення в постраждалих регіонах. Перспективним залишається формування рекомендацій підвищення потенціалу ТГ з урахуванням отриманих класів, тобто їх нерівномірності та диспропорційності.

Література

1. Хрущ С.В. Зарубіжний досвід розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. 4(10). С. 208–216. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4\(10\)-208-216](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4(10)-208-216).
2. Безпалько О.М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1(132). <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.13>.
3. Сірик З.О. Економічний розвиток і співробітництво територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 34–42.
4. Гончаренко І.В., Перета В.А., Кучманіч Н.І. Потенціал стратегічного розвитку об'єднаних територіальних громад регіону. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2020. Вип. 1. С. 19–27.
5. Зелінський С.Е. Оцінка спроможності громад України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 6. С. 128–134.
6. Лойко В.В., Величко В.О., Маринів А.В., Шешенко Т.В. Забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. 2(33). С. 194–204. <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v2i33.206608>.
7. Возняк Г., Стасишин А., Коваль В. Особливості формування фінансів територіальних громад в проекції забезпечення їх самодостатності: досвід львівської області. *Економіка та суспільство*. 2022. (45). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-34>.
8. Троян В.І., Рудаченко О.О., Угоднікова О.І. Формування інформаційно-аналітичного простору показників, що характеризують соціально-економічний потенціал територіальних громад. *Abstracts of I International Scientific and Practical Conference*. Krakow, Poland. 2024. Р. 46–48. URL: <https://eu-conf.com/en/events/science-scientists-and-learning-contemporary-challenges-of-2024/> (дата звернення: 01.10.2024).
9. *Децентралізація в Україні*. URL: <https://decentralization.ua/newgromada> (дата звернення: 01.10.2024).
10. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерств з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 309 від 22.12.2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE39004> (дата звернення: 01.10.2024).
11. Рудаченко О.О., Троян В.І., Угоднікова О.І., Швед А.Б., Божидай І.І. Методологічні засади формування стейкхолдерно-орієнтованої стратегії розвитку громад, регіонів та країни. *Успіх досягнення у науці (Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки»)*. 2024. № 7(7). С. 384–392. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-7\(7\)-383-392](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-7(7)-383-392).

References

1. Khrushch S. V. (2020). Foreign experience of development of territorial communities in the conditions of decentralization. *Expert: Paradigms of Law and Public Administration*. 4(10). pp. 208–216. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4\(10\)-208-216](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4(10)-208-216) [in Ukrainian].

2. Bezpalko O. M. (2019). The role of territorial communities in ensuring local economic development: theoretical principles of research. *Economics and organization of management*. № 1(132). doi: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.13> [in Ukrainian].
3. Siryk Z. O. (2016). Economic development and cooperation of territorial communities. *Regional economy*. № 3. pp. 34–42 [in Ukrainian].
4. Goncharenko I. V., Pereta V. A., Kuchmanich N. I. (2020). Potential of strategic development of the united territorial communities of the region. *Bulletin of Agrarian Science of the Black Sea Region*. Issue 1. pp. 19–27 [in Ukrainian].
5. Zelinsky S. E. (2016). Assessment of the capacity of communities in Ukraine. *Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*. No. 6. pp. 128–134 [in Ukrainian].
6. Loiko V. V., Velychko V. O., Maryniv A. V., Steshenko T. V. (2021). Ensuring the financial capacity of united territorial communities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2(33). pp. 194–204. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206608> [in Ukrainian].
7. Vozniak H., Stasyshyn A., Koval V. (2022). Features of the formation of finances of territorial communities in the projection of ensuring their self-sufficiency: the experience of Lviv region. *Economy and society*. (45). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-34> [in Ukrainian].
8. Troian V. I., Rudachenko O. O., Uhodnikova O. I. (2024). Formation of the Information and Analytical Space of Indicators Characterizing the Socio-Economic Potential of Territorial Communities. *Abstracts of the I International Scientific and Practical Conference*. Krakow, Poland. pp. 46–48. URL: <https://eu-conf.com/en/events/science-scientists-and-learning-contemporary-challenges-of-2024/> [in Ukrainian].
9. Decentralization in Ukraine. (2024). URL: <https://decentralization.ua/newgromada> [in Ukrainian].
10. On Approval of the List of Territories in which Hostilities are (were) Conducted or Temporarily Occupied by the Russian Federation: Order No. 309 of 22.12.2022. (2022). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE39004> [in Ukrainian].
11. Rudachenko O. O., Troyan V. I., Ugodnikova O. I., Shved A. B., Bozhydai I. I. (2024). Methodological principles of formation of a stakeholder-oriented strategy for the development of communities, regions and the country. *Success of Achievements in Science (Series "Law", Series "Education", Series "Management and Administration", Series "Social and Behavioral Sciences")*. № 7(7). pp. 384–392. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-7\(7\)-383-392](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-7(7)-383-392) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.10.2024